

byggekunst i mur+betong

STILLHETEN ETTERPÅ

av Aina Dahle

Rolf Jacobsens dikt Stillheten etterpå utkom i 1965 i diktsamlingen med samme navn. Det var det året jeg begynte mine arkitektstudier på ETH i Zürich. Diktet minner meg om hva som var før, hva som var da og hva som kom etterpå. Det er alltid et før, et under og et etterpå. Pre-posisjoner.

Og så skjer det uforvarende: Dødsstøtet. Først ved en ond og brutal handling, nå ved et tankeløst vedtak. Vi minnes, men heller enn det, ønsker at vedtaket omgjøres og at den dødsdømte får leve. Detalj- og interiørbilder av Y-blokka utgjør todimensjonale minner. Bedre var det å gå i de innvendige gater, plasser og rom i virkeligheten. I konkylietrappen.

Jeg sier ikke mer. Kanskje virkeligheten kommer tilbake til stillheten før. Her:

STILLHETEN ETTERPÅ

Prøv å bli ferdige nu
med provokasjonene og salgsstatistikkene
søndagsfrokostene og forbrenningsovnene,
bli ferdige med moteoppvisningene og horoskopene
militærparadene, arkitektkonkurransene
og de tredobbelte rekkene med trafikklys.
Kom igjennom det og bli ferdige
med festforberedelser og åtte rekkers
tippekuponger,
indeksfamilier og markedsføringsanalyser
for det er sent,
det er altfor sent,
bli ferdige og kom hjem
til stillheten etterpå
som møter deg som et varmt blodsprøyt mot panden
og som tordenen underveis
og som slag av mektige klokker
som får trommehindene til å dirre
for ordene er ikke mere til,
det er ikke flere ord
fra nu av skal alt tale
med stemmene til sten og trær.

Stillheten som bor i gresset
på undersiden av hvert strå
og i det blå mellomrommet mellom stenene.

Stillheten

som følger etter skuddene og etter
fuglesangen.

Stillheten

som legger et teppe over den døde
og som venter i trappene til alle er gått.

Stillheten

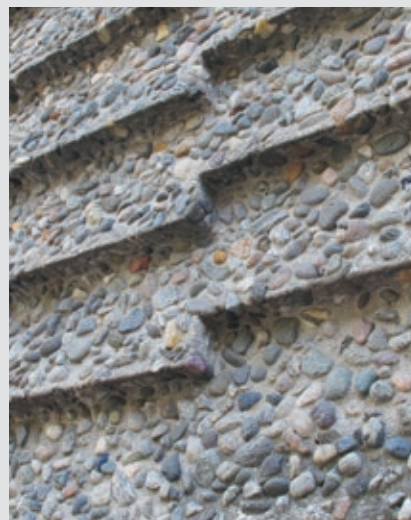
som legger seg som en fugleunge mellom dine hender,
din eneste venn.

Rolf Jacobsen, 1965

Festen er over, medaljene fordelt og stillheten etterpå. Han kunne fått sagt det med ord, også om OL om han hadde villet, Rolf Jacobsen.

Fra Y-blokka. Foto: Siri Hoem

Den kaleidoskopiske og kommenterende byggekunstspalten er signert Aina Dahle.

Aina er også kjent som Einar Dahle og har siden 1987 skrevet mer enn hundre arkitektspalter i Mur/m+b. Dahle er diplomarkitekt fra ETH-Zürich, har egen praksis i Oslo, har vært professor ved AHO, Arkitektur- og designhøgskolen i Oslo og gjesteprofessor ved RWTH-Aachen. Hun reiser mye og gjerne, maler akvareller og tenker og snakker fritt og høyt: noe blir det aforismer av.

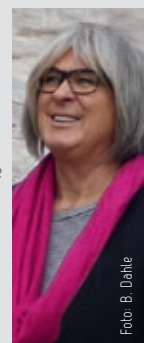
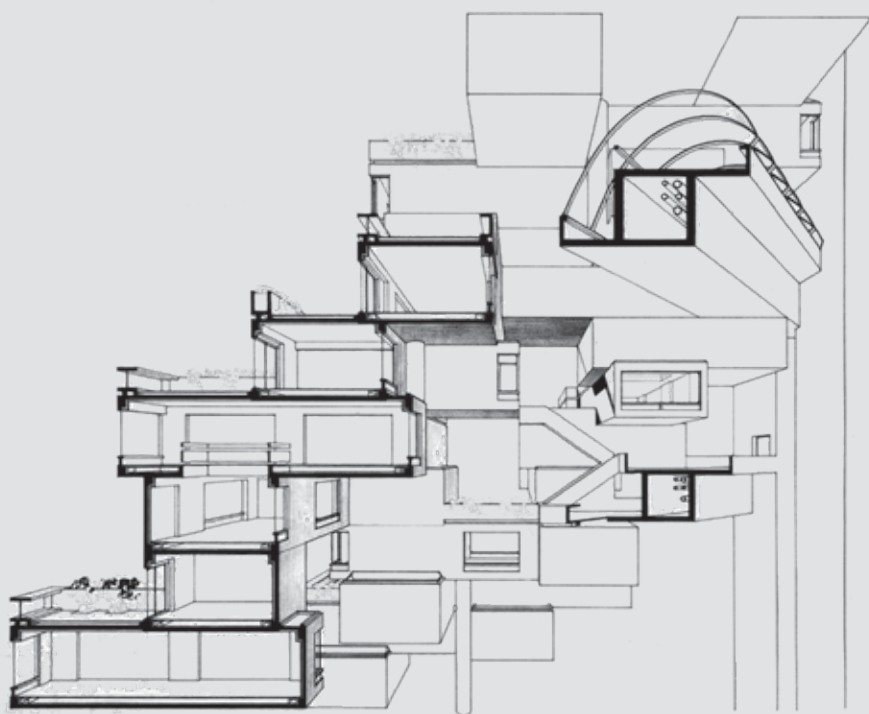

Foto: B. Dahle

HABITAT 67 – den kanadiske paviljongen på verdensutstillingen i Montreal, 1967

ARKITEKT: MOSHE SAFDIE, SOMMERVILLE, MA, USA

Han fyller 80 år 14. juli. Safdies Habitat ble den store snakkis på verdensutstillingen i Montreal i 1967. Megastrukturene var kommet. Arkitektkolene var fulle av dem. I England var Archigram med Peter Cook og Ron Herron i full gang med sin Plug-in-city og Walking City. Generasjonen av arkitekter, som nå alle har passert 80 år, var ledet til oppgaven av størrelser som Alison og Peter Smithson i England.

I Japan oppsto på samme tid og parallelt metabilistene ledet an av Kiyonori Kikutake (Sky House) og Kisho Kurokawa (Nakagin Tower) under Kenzo Tanges vinger. Dette var drømmen om fremtidens by hvor alt var mulig, også det å gå

på eleverte gater i frisk luft med bilene under seg. En by i oppløsning uten gate-rom og plasser. Vi skjønte det etter hvert. Utopia. Likevel, Safdie fikk bygget sine drømmer og teorier og ble slik djevelens advokat og den som demonstrerte kapselbyggeriets umenneskelighet. Dette til tross ble vi som var unge den gang uhyre imponert og inspirert.

Moshe Safdie, av syrisk jødisk opprinnelse, født i Haifa, oppvokst i Canada og med amerikansk, israelsk og kanadisk statsborgerskap fikk realisert sitt diplomarbeid til verdensutstillingen. Hverken mer eller mindre, og det i seg selv er imponerende nok. Men det var et eksperiment. Et

meget dyrt og usosialt eksperiment. Men fascinerende.

Og vi tegnet det vi så. Vi skrev det vi leste. Og elementbyggeriet ble sammenlignet med bilindustrien. Men ingen forsto den finansielle forskjellen: mobiler mister verdi øker i takt med tomteverdien selv om bygningene i seg selv forfaller. Boliger er de viktigste immobiler, og uansett om du liker å eksperimentere og tenke ut de nye store vyer, realitetene vil alltid innhente mennesket. Og i arven fra Sverre Fehn, Geir Grung og hans venn Kenzo Tange, alle deltakere på det siste CIAM-møtet i Otterlo i 1959, vet vi at arkitek-

tur overvinner alt. Også tidens tann og eiendomsspekulanter og dumme påfunn og uholdbare tanker.

Men gøy var det, og vi skrev side opp og side ned. Snart ble diplomoppgavene levert på A4-ark som tekst. Teoretiske anføtelser. Målbare og umålbare størrelser i skjønn forening. Men ånden overvant forstanden og snart tegnet selv de mest radikale av oss, hus som kunne stå ute om natten. Noen til og med vakre. Sett slikt?

Kilde: Diverse tilbake-til-fremtiden-opplevelser

Foto: Matias Garabedian, wikimedia

Takene bæres av runde, frittstående betongsøyler (søyler er alltid runde, husk det!)

De dansende, torvtekte takflatene er gjentakelse av landskapet

På gulvet er det klinkerfliser, 15x15 cm, med en palett man kjenner igjen fra 70-tallet

Beitostølen Helsesportsenter

1971

ARKITEKT: TELJE-TORP-AASEN ARKITEKTKONTOR

Are Telje, Fredrik Torp og Knut Aasen vant en åpen arkitektkonkurranse om helsesportsenteret i 1967.

Jeg var tilbake i vinter med spørsmålet: Holder det? Svaret er et rungende ja. Det holder! Plasstøpt betong. Fairfaced, som vi sa i Afrika, ikke beton brut som franskmenn kalte rå betong. Mange kuldebroer og arkitektur.

Man burde bygge flere broer. Tuneller er skumle rør under havets overflate og totalt blottet for dagslys. Broer gir oss luft og utsyn, men først og fremst lys. Kuldebroer gir oss åpenhet, overskuddsvarmen er en meget nyttige energi som vi nord for ekvator har glede av for å holde innvendige sluk åpne.

De dansende, torvtekte takflatene er gjentakelse av landskapet, varmli-sonens bølgende former er vakkert fanget opp av et rytmisk og følsomt svar på stedets stemme. Det er likevel takkonstruksjonens spenst som sjarmerer. Runde, frittstående

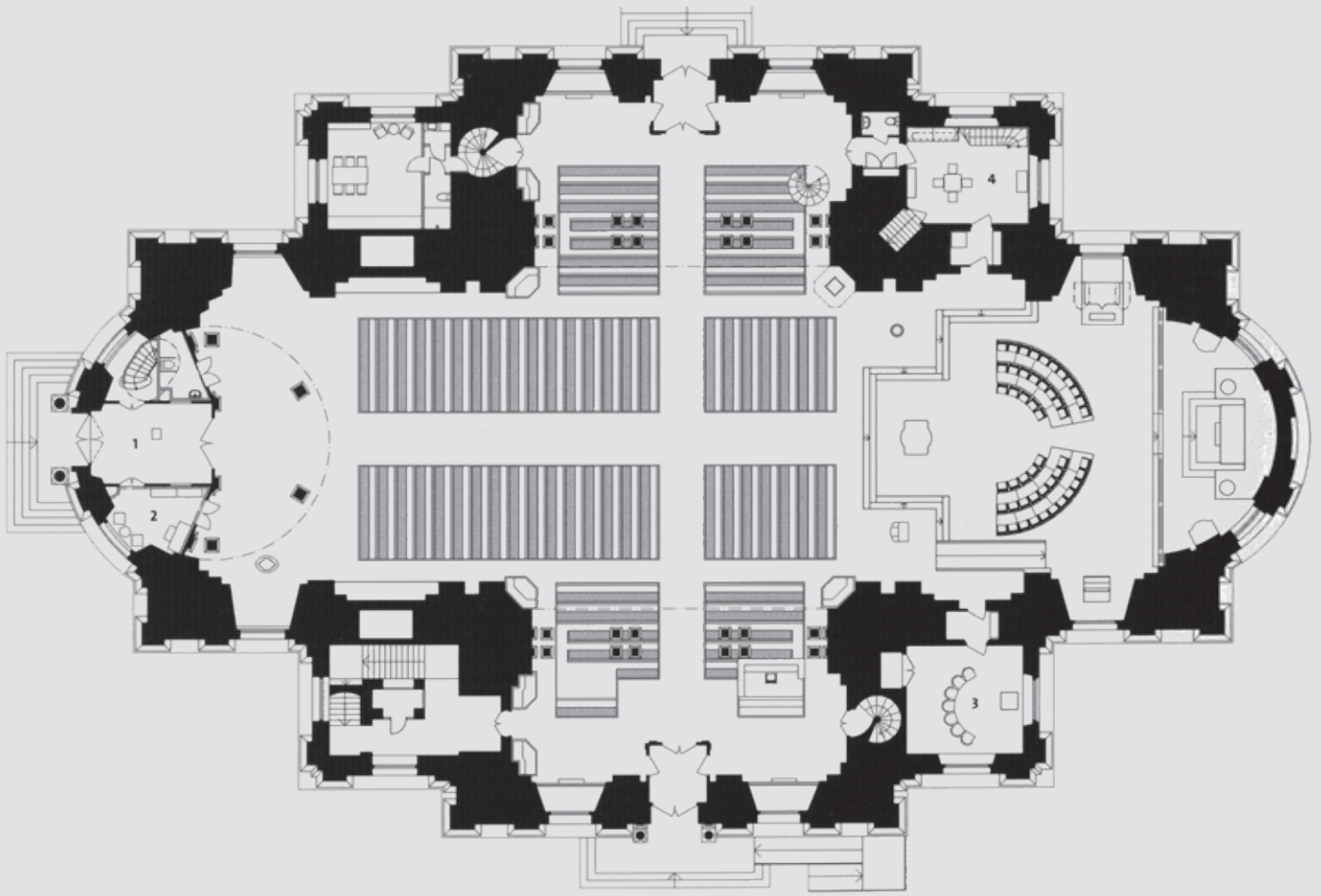
betongsøyler (søyler er alltid runde, husk det!) bærer taket.

Fra bakken reiser betongveggene seg og tar imot vinduene som fyller mellomrommet mellom tak og veggens topp. Trevinduer.

Inne gjenfinner man den råe betongen fra yttersiden. Dekke over først etasje krager ut fra sin bæring og etterlater seg en spalte som gir kontakt mellom planene. Visuelt og akustisk velbehagelig. Korridorvegger med hvitmalt lecablokker med utkrassede fuger er et velfungerende supplement til betongens egenfarge.

Og gulvet er ikke slipt betong(!), men fliser, sannsynligvis Hasle klinker? 15x15 cm? En palett man kjenner igjen fra 70-tallet. Som å komme hjem til stillheten etterpå.

Kilde: Studietur januar 2018
Foto: AD og Beitostølen Helsesportsenter (øverst høyre)

Kalmar domkirke, 1660–1703

restaurert 2005–2011

ARKITEKT RESTAURERING: KERSTIN BARUP & MATS EDSTRÖM
OPPRINNELIG ARKITEKT: NICODEMUS TESSIN D.E.

Nicodemus Tessin d.e (1615–1681) ble i 1661 utnevnt til Sveriges og Stockholms første byarkitekt og innehadde en viktig posisjon i sin samtid. Han kom fra Stralsund i Mecklenburg-Vorpommern, sikkert med aner fra lengre syd, som navnet tilsier.

I Roma var motereformasjonen i full gang med størrelser som Rainaldi og Borromini, sistnevnte virkelig fra Tessin i Sveits. I årene 1650–1653 besøkte Tessin d.e. Tyskland, Italia, Frankrike og Nederland – en reise som fikk stor betydning for hans utvikling som arkitekt. I Stral-

sund var han i svensk tjeneste under 30-årskrigen. Erfaringene herfra bragte ham til Kalmar, der han ganske raskt fikk i oppdrag å tegne den nye garnisonsbyen og dens hovedkirke: Hans eneste komplette, selvstendige arkitekturverk.

Hans sønn, Nicodemus Tessin d.y., var en like fremgangsrik arkitekt.

I 2004 vant Kerstin Barup og hennes ektemann og partner Mats Edström en arkitektkonkurranse om restaurering av Kalmar domkirke. De hadde da allerede

i flere år utført bemerkelsesverdige restaureringer i Sverige. (Mats Edström ble hentet til AHO av professor Bengt Espen Knutsen på 90-tallet, hvor han bygde opp kompetansen innen restaureringsfaget.)

Man kan si mye vakkert om de nye, tilførte arkitekturelementene som arkitektparet med klart blikk og mot har tilført, spesielt i interiøret. Likevel, det for meg viktigste er grepet om kirkerommets lysføring. Tidligere interiørarbeider hadde stengt de flankerende vinduene til side for alteret, en synd som også ble gjort av

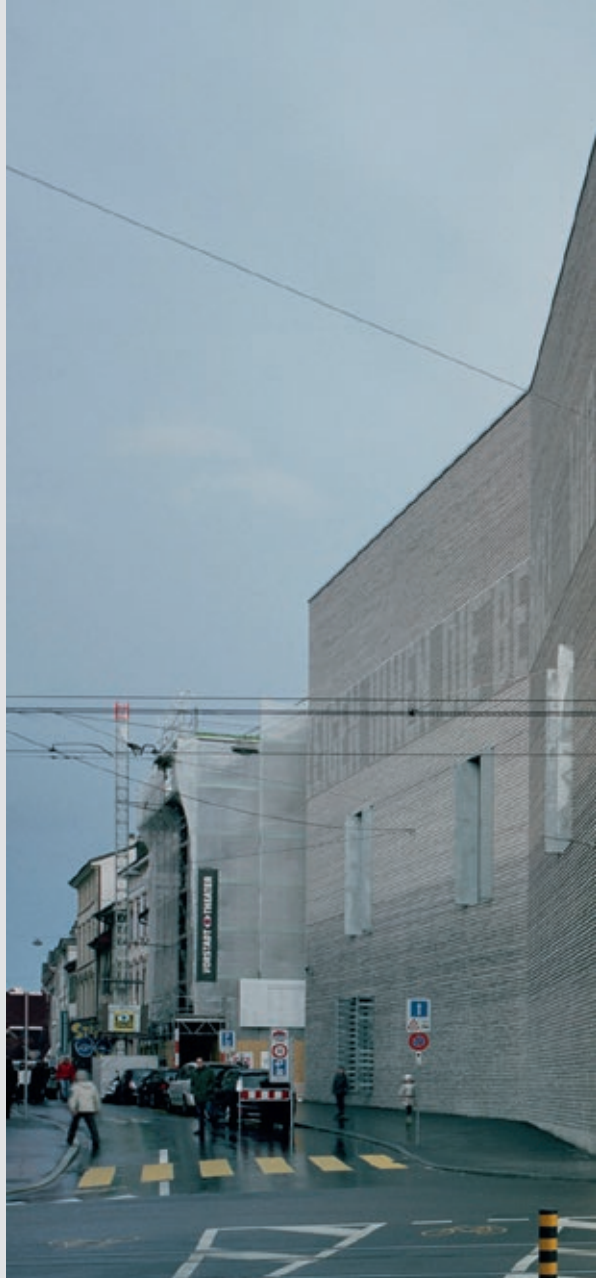
Arnstein Arneberg under hans restaurering av Oslo domkirke. Begge domkirker har nå fått det viktige motlyset som et hvert barokkalter behøver, i Oslo mer enn Karlmar, hvor et mer klassisk utformet og vertkalt strebende alter troner i absiden i motsats til Oslo som har barokkens og rokkokoens filigransverk hvor lyset får feste og funkler som i alt motlys.

Tessins reise – både tidspunktet og målene – forklarer hvorfor Kalmar domkirke har såpass klare klassiske trekk. Når det er sagt, Kerstin Barup og Mats Edströms nye tilførsler innehar et sjeldent tillempet og tidløst preg, likefullt moderne. Velgjørende. Om stillheten etterpå har noe med Kalmarunionen å gjøre? Tja, senmiddelalderens tilfeldigheter gav gjensvar

som ikke var planlagt: Hvem dør og overlever, hvem seirer og taper?. Sjelden den du tror. Tessin den eldre virket i stillheten etter Kalmarunionen.

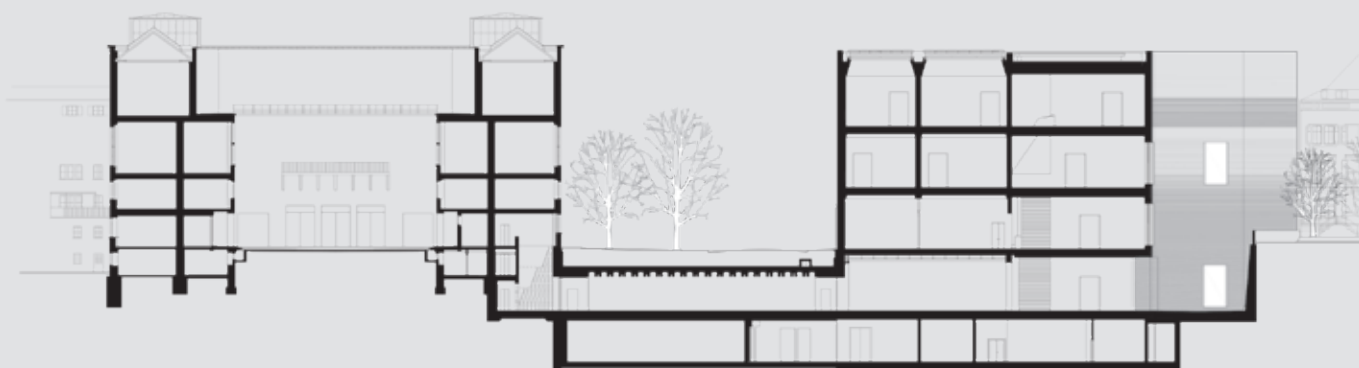
Kilde: Studietur oktober 2016 og boken Barup&Edström: (2011) Karlmar domkyrka i nytt lys Foto: Bernt Fransson, wikimedia

Kunstmuseum i Basel

Utvidelse av kunstmuseum i Basel (2016)
og nasjonalmuseum i Zürich (2016)

ARKITEKT: CHRIST & GANTENBEIN ARCHITEKTEN

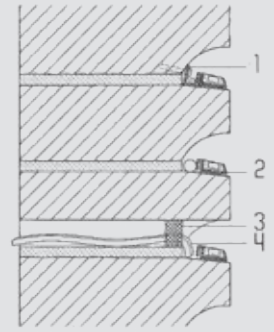

To studier hvor egenvillige, nye former presser seg på eksisterende bygninger av ymse kvalitet, i Basels nyklassisistisk arkitektur fra 1930 – bare forbundet med denne under jorden, i Zürichs romantisk eventyrarkitektur fra forrige århundreskifte. Den første i mur, den andre i betong.

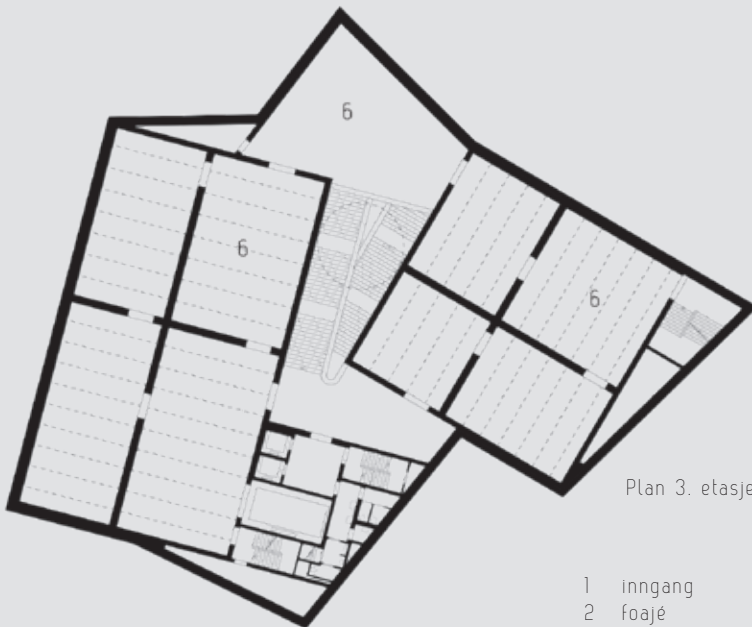
Basels storformer er styrt av murmål og utført som teglforblending med store sammenhengende flater og få, markante lysåpninger. Budskapet ligger i mediet, sa McLuhan. Så også her. Teglskiftene fylles med striper av LED-lys som sender budskap om stedet. Noe man egentlig ikke behøver. Bygningen taler for seg selv. Ord er ikke nødvendig, kun stillheten før, under og etter. Betongen bærer, murverket er ytterfrakken som gir kraft til byrommet som stadig forstyrres av heftig trafikk. Heldigvis. Stillheten finner du på innsiden.

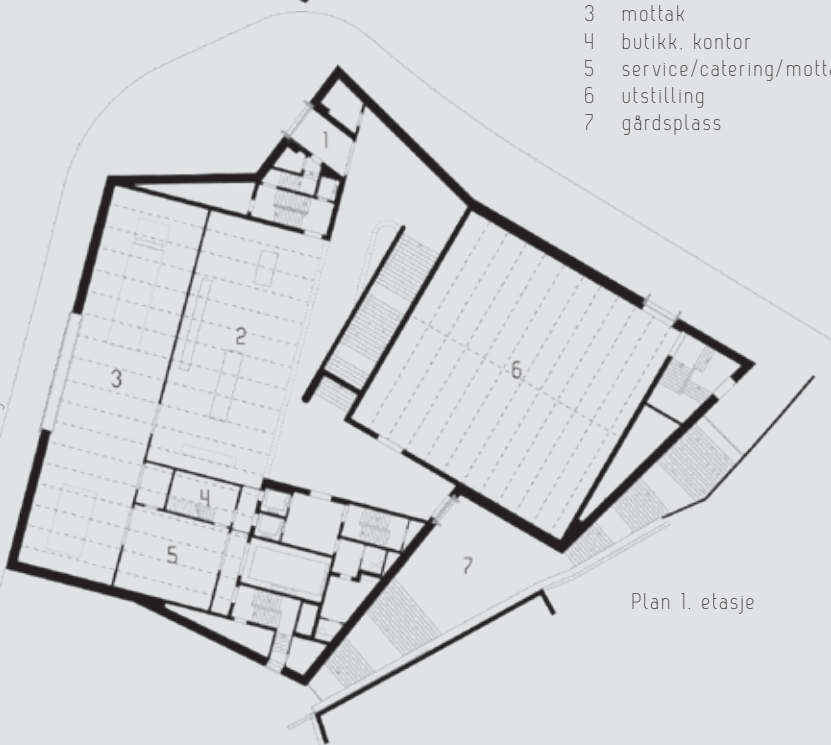

Vertikalsnitt
led-fasade

- 1 feste for LED-stripe med gummiføring
- 2 LED-stripe i aluminium
- 3 fugeforsegling
- 4 ledning i kabelrør

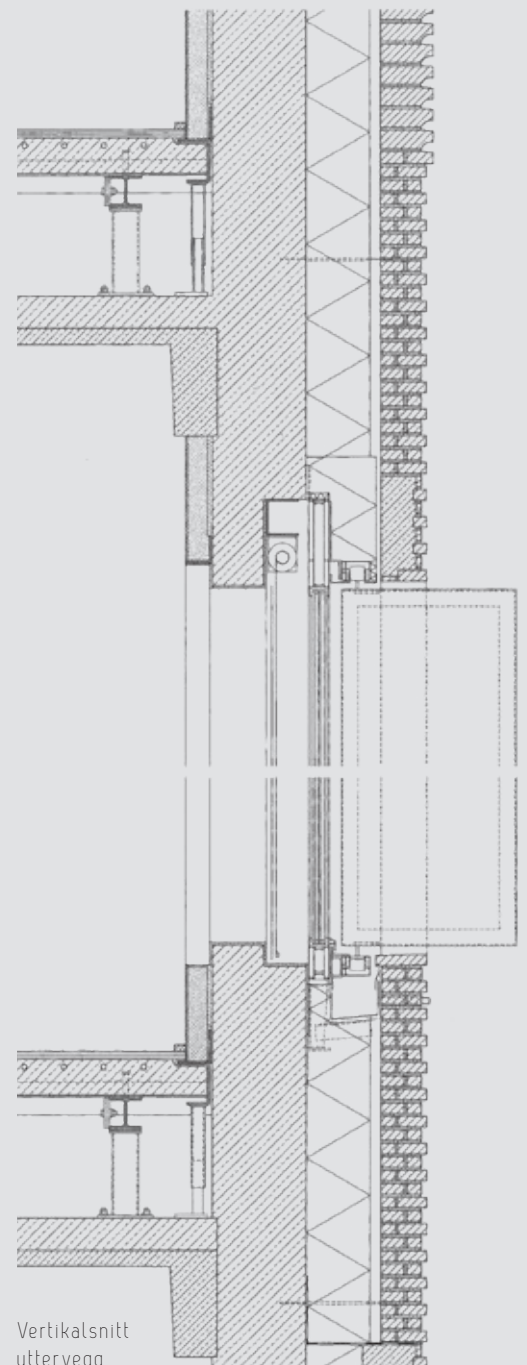

Plan 3. etasje

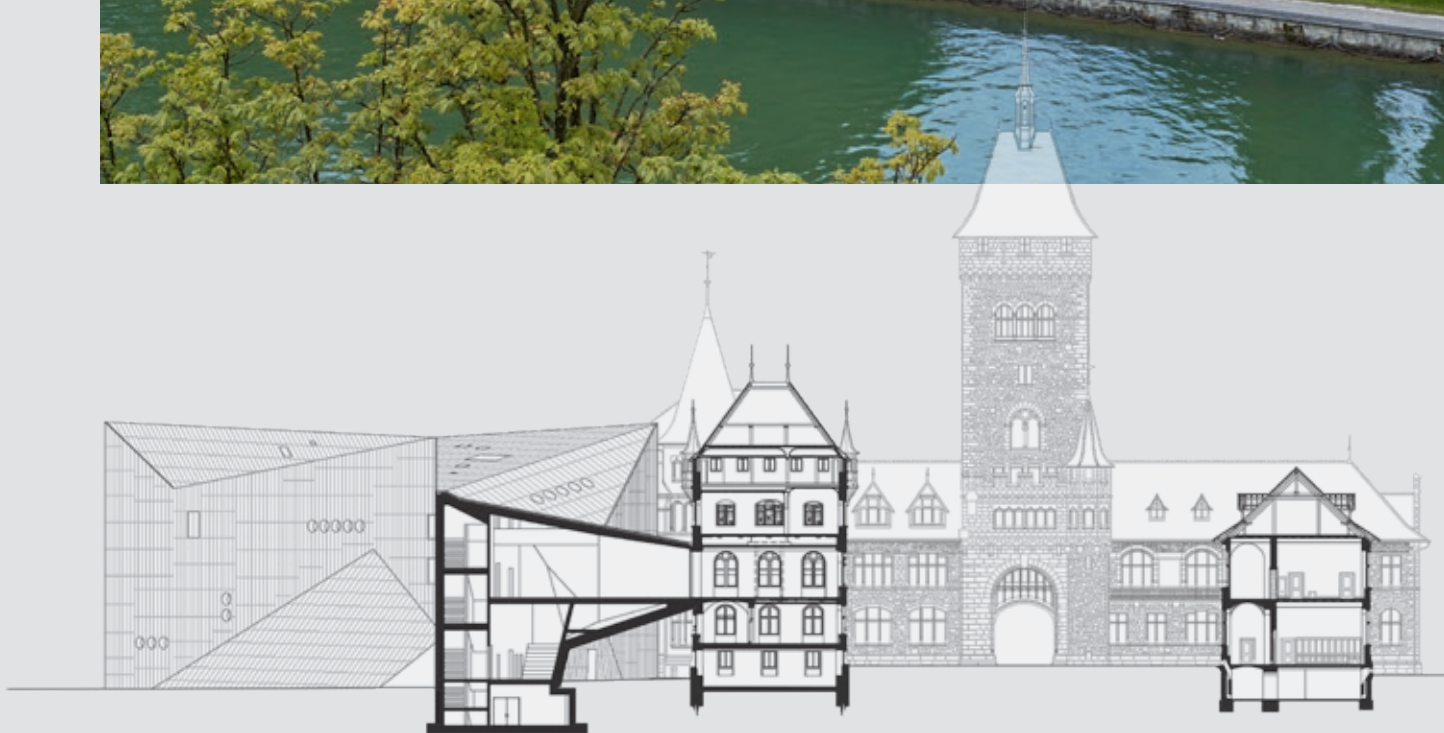
Plan 1. etasje

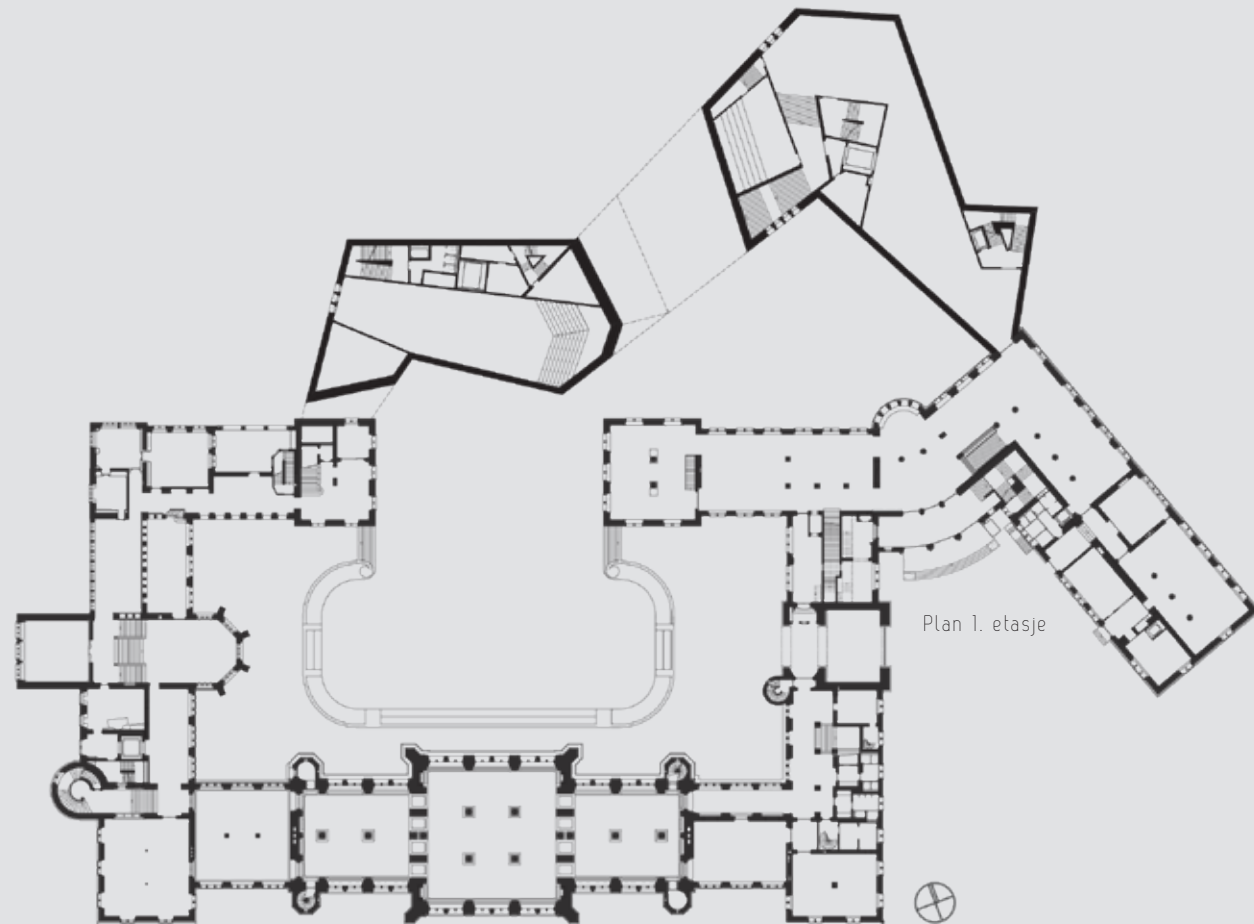
- 1 inngang
- 2 foajé
- 3 mottak
- 4 butikk, kontor
- 5 service/catering/mottak
- 6 utstilling
- 7 gårds plass

Vertikalsnitt
yttervegg

Nasjonalmuseum i Zürich

Plan 1. etasje

Betongen i Zürich er først og fremst et tilbygg som bare så vidt tøtser det eksisterende, men kompletterer mellomrommet slik at det som ikke er, gårdsrommet, blir mer romantisk enn det som er, det gamle, kjedlige, sammesatte noe.

Zürich feirer reformasjonens 500 år – Zwingli startet sin prestegjerner i 1519 og er på en måte årsaken til museets tilblivelse. Etter Calvins og Zwinglis syn skal det ytre være enkelt og tilbakeholdent, tilkneppet og lite prangende, mens det indre skal være rikt i seg selv, i sitt væren, ikke ved dyre materialer og fjas.

Ytterveggene er også her lukket, men åpningene er sirkulære. Veggene er én meter tykke, en innvendig bærende betongvegg isoleres for så å bli påkledd en spesialutviklet tuffbetong på utsiden, med tydlige felter som viser støpeskjøter uten store variasjoner.

Og plutselig blir man var noe nytt, noe pirrende, noe asketisk, likevel noe ikke typisk sveitsisk. Jeg har ennå ikke sett det, ennå ikke vært der, men aner en annen stillhet på landtungen som skiller elvene Sihl og Limmat og forventer en stillhet som aldri var der før.

Kilde: Detail 6–2017 og www.christgantenbein.com

Foto: Stefano Graziani, Walter Mair, Rory Gardiner (Basel) og Walter Mair (Zürich)

– utlånt av arkitekten

Tempelkirken

Helsingfors, 1969

ARKITEKT: TIMO & TUOMO SUOMALAINEN

Det er lyset som betar. Lyset som faller med ulik intensitet på det utsprengte fjell, som et steinbrudd i verden kronet med en betongkuppel.

Likevel, spenningen som aldri slipper meg er todelt. Den grove stenen, den nærmest utviskede tilstedværelsen av betongribber som lysføriere, og i kontrast til disse: den forfinede metallkledningen som jeg aldri klarer å bestemme meg om er messing eller kobber.

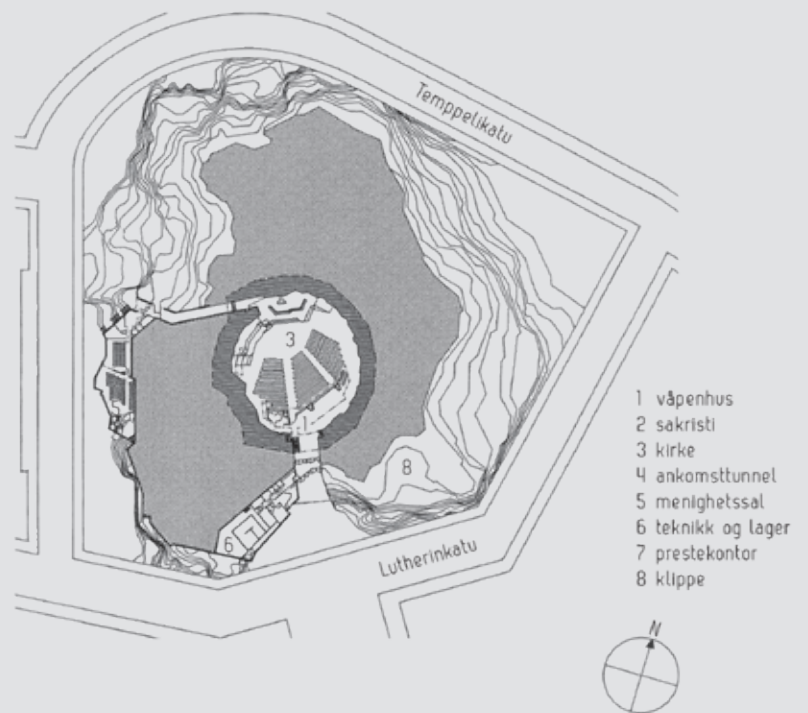
Og den nesten 'plysjkledde' undersiden av galleriet som du dukker under på vei inn i katedralen. Det er så herlig overdøvende. Så intenst. Og du vet som fagperson: Dette hadde ikke vært mulig uten kuldebroene. Snøen må tine, glassets u-verdi må sørge for at slikt er mulig. Simiens-beregninger, teoretiske beregninger av energisvinn, har ingenting med arkitektur å gjøre.

Kirkebenker er best, men de behøver ikke alltid fastetidens og adventstidens farge. Også belysningen da. Man klarer

ikke å lyssette slike rom bare med LED, blodfattige dioder. Her brukes varmbloedige lyskilder som også gir varme til kropp, sjel og sinn. Og til rommet, til huset, til konstruksjonene.

Bordforsaalede betongbrystninger er avdekket med messing. Og langs fjellfoten tas vannet imot uaktet opphav, kondens eller regn. Og, som en ring omkring det hele, en beskyttende mur som hindrer

uønsket klatring og innsyn fra de opptil syv etasjes høye bolighus i nabolaget. Ikke alle har en kirke midt i stenparken.

Kilde: Studieturer 1974, 1981, 1983, 1992, 1997, 2002, 2007...
nå er det for lenge siden.

Foto: Pertsaboy, fahrradmonteur.de og Badener, wikimedia

